

3297

Այս գրքի բայթերը պատկանում են Կովկասի Ռուսմեջք. Երջանի Հոգաբարձուի կողմից որպէս
դասարանական ձեռնարկ

3811

Գ Ր Ա Գ Է Տ

Ուղղագրական ձեռագիր յօդւածներ

ԵՐՐՈՐԴ ԳՐԲՈՅԿ

Կ Ա Ջ Մ Ե Ց Ի Ն

Մ. ԱՐԵՂԵԱՆ, Ա. ԱՐԵՂԵԱՆ ԵՒ Մ. ՄԱՏԷՆՃԵԱՆ

491-99-1
Ն-13

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՏՊԱՐԱՆ «Է Ս Պ Ե Ր Ա Ն Տ Օ»

1913

Ա. գրքերը քայլահարկ է կազմակերպել Մարտի 2-ին հարկից առկա
դասարանական ձեռնարկ

491.99-1

Ա-13

495
13-ԱԲ

Գ Ր Ա Գ Է Տ

Ուղղագրական ձեռագիր յօդվածներ

ԵՐՐՈՐԴ ԳՐԳՈՅԿ



1004
16991

Կ Ա Ջ Մ Ե Ց Ի Ն

Մ. ԱՐԵՂԵԱՆ, Ա. ԱՐԵՂԵԱՆ ԵՒ Մ. ՄԱՏԷՆՃԵԱՆ



Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՏՊԱՐԱՆ «Է Ս Պ Ե Ր Ա Ն Տ Օ»

1913

ՖԱԽԱՋԱԲԱՆ

«Գրագէտի» Ա. և Բ. գրքոյկներէն արդէն աշակերտները պիտի իմանան՝ զլիսատառի, չակերտի, շեշտի, հարցական ու բացազանչական նշանների, մասամբ և գծի գործածութիւնը, ինչպէս և մեր ուղղագրութեան գրեթէ բոլոր կարևոր մասերն ու թեթև կանոնները՝ երկբարբառներ, ը ձայնաւորի գրութիւն և տողադարձ, ե և է, ո և օ տառերը բառերի սկզբում, է տառը բառերի վերջում, վ հնչիւնի գրութիւնը, յ կիսաձայնը բառերի մէջ, անձայն յ բառերի վերջում, ս, դ, ը (ն) յօդերը, սեռական-տրականի լայ, ոջ վերջերը, կը մասնիկը, չը բացասականը, բայերի վերջաւորութիւնները ևայլն. այսպէս և մի շարք բառեր, որոնք սկսւում են յ տառով, կամ գրւում են օ տառով, կամ ք, գ, դ, ձ, ջ տառերով, որոնք արտասանւում են փ, ք, թ, ց, չ կամ ճ:

Այս երրորդ գրքոյկով աշակերտները պիտի կրկնեն և իւրացնեն արդէն սովորածները, միաժամանակ և աւելի ընդարձակեն իրենց ուղղագրական ծանօթութիւններն ու կանոնները:

Այս նպատակին հասնելու համար այս գրքոյկի մէջ յօւածներն այնպէս են կազմած կամ ընտրւած, որ առաջին երկու գրքոյկների հետ միասին՝ գործածւած են գրեթէ բոլոր սովորական բառերը, որոնց ուղղագրութեան համար ոչ մի կանոն չկայ. այսպէս են յ տառով սկսող, օ տառով, ըստ կարելւոյն նաև ք, գ, դ, ձ, ջ = փ, ք, թ, ց, չ տառերով գրւող բառերը: Լրացւած են նաև է-ով գրւող բառերը:

Բացի դրանցից՝ այս շրջանում առանձին ուշադրութիւն պիտի դարձնել այն բառերի վրայ, որոնք գրւում են սլ, կ, տ, ծ, ճ տառերով, բայց տատանող հնչիւն ունին և արտասանւում են յաճախ իբրև ք, գ, դ, ձ, ջ (ամպ, ընկնել ևնմ.):

Ուղղագրական կանոնները, եթէ աշակերտներն արդէն սկսել են քերականութեան ուսումը, պէտք է կապել քերականութեան հետ, յատկապէս բառակազմութեան, բառերի տեսակների, իսկ կէտադրութեան նկատմամբ՝ խօսքի կամ նախադասութեան կազմութեան հետ: Այստեղ ուղղագրութեան կանոններ չեն տրւում. դրա համար կարելի է դիմել քերականութիւններին*) և այլ ձեռնարկների. միայն պիտի նկատել հետեւեալները.

Ա. Բառակազմութեան հետ կապւում են՝

1) է ձայնաւորը, որ ի է դառնում.

2) ոյ երկբարբառը, որ ու է դառնում.

*) Յարմար է Մ. Արեղեանի «Տարրական Քերականութեան» չորրորդ տպագրութիւնը, որի առաջին և երկրորդ հատածների մէջ ամփոփւած են բոլոր ուղղագրական կանոնները, ինչ որ կարելի է և կարևոր է անցնել ուսման երրորդ և չորրորդ տարիներում:

Մեր կազմած և մշակած յօւածների արտատպութեան իրաւունքը վերադաճած է:

3) Բառավերջի եւայ, որ դառնում է է (քրիստոնեայ, քրիստոնէական)։

4) Բառավերջի է, որ մնում է անփոփոխ (բոպէ, բոպէական)։

5) Բառավերջի այ, ոյ, որոնց վերջի յ-ն վերականգնւում է (ծառայ, ծառայական)։

6) Ածանցներ—արէն, երէն, աւետ, աւոր, եայ, եղէն, երորդ, բորդ, որդ, որթ, ուրդ եւայն։

7) Նա, եօ, իւ երկբարբառների տարբերութիւնը կիսաձայն յ-ով կազմւած երկբարբառներից՝ յա, յո, յու (ծառայական, ծառայով, ծառայութիւն)։

8) Բարդ և ածանցական բառերի գրութիւնը, որոնց երկբորդ բաղադրիչը պահում է սկզբի ը, օ, յ, վ տառերը։

9) Բառերի վերջի ք ածանցը (գրաք, յոգ. նշան), որ յաճախ արտասանւում է իբրև կ (պէտք, պիտանի, մեղք, մեղաւոր)։

10) Ղ և խ տառերի գրութիւնը (ողբ, թախիծ, թախծալի, փախ, փախչել)։

11) Ո և ը տառերի գրութիւնը ն և միւս բաղաձայններից առաջ (դառնալ, դարձ, արծիւ, գարուն—գարնանային, առիթ—առթել)։

Բ. Բառերի տեսակների հետ կապւում են՝

1) Անձայն յ-ի գրութիւնը գոյականների, ածականների և բայերի վերջում։

2) Յատուկ անունների գրութիւնը գլխատառով և ա-ից յետոյ առանց անձայն յ-ի (Աննա)։

3) Դերանունների, մակբայների և հրամայականի գրութիւնն առանց անձայն յ-ի։

4) Է տառի գրութիւնը բայերի մէջ։

5) Կը մասնիկի և չը բացասականի գրութիւնը բայերի հետ։

Գ. Խօսքի կազմութեան հետ կապւում է կէտադրութիւնը, որից պէտք է անցնել։

1) Վերջակէտի գործածութիւնն ասացւածից յետոյ (երբ խօսքն ամբողջացած է, լինի մի հատ պարզ խօսք, թէ երկու և աւելի խօսքերից կազմւած բարդ խօսք)։

2) Միջակէտի գործածութիւնն ուրիշի խօսքից և չափերից առաջ։

3) Ստորակէտի գործածութիւնը բարդ ասացւածի մաս կազմող խօսքերի մէջ, կոչական անւան և ձայնարկութեան հետ, ինչպէս և պատասխանական այո՛, ոչ բառերից յետոյ։

4) Կախման կէտերի (...) գործածութիւնը։

«Գրագէտի» գործածութեան համար ընդհանրապէս մանրամասն բացատրութիւններ տրւած են Ա. գրքոյկի ընդարձակ յառաջաբանում, որին պէտք է դիմեն նաև այս գրքոյկը բանեցնողները։ Այստեղ սակայն պիտի դիտել հետևեալները։

1) Առանձին բառերը, որոնց գրութեան համար կանոն չկայ, (յ-ով սկսող, օ-ով գրող, բ, գ, դ, ձ, ջ=փ, ք, թ, ց, չ), այլ ևս չեն գրւում յօդւածների տակին։ աշակերտներն այս շրջանում այն հասակի են, որ իրենք կարող են ուսուցչի պատէրով հանել այդպիսի բառերը, և դա նրանց համար աւելի հետաքրքիր կը լինի։ Դրա համար կարելի է միանգամից մի քանի յօդ-

ւածներ ևս տալ, նայելով աշակերտների ժամանակին և պատրաստութեանը։

2) Միևնոյն յօդւածը ուսուցիչը յաճախ կարող է զանազան նպատակների համար ծառայեցնել։ օրինակ՝ առաջին յօդւածը՝ «Կարդա՛» կարող է պէտք գալ հրամայականի, կը մասնիկի, չը բացասականի գրութեան, ինչպէս և կոչականի կէտադրութեան համար։ Քանի որ աշակերտներին արդէն ծանօթ են կարևոր ուղղադրական ձևերը, ուսուցիչն արդէն ինքը կարող է ազատ ընտրութիւն անել յօդւածների մէջ և այս կամ այն յօդւածը բանեցնել այս կամ այն նպատակի համար, յարմարեցնելով դասի պահանջին և քերականութեան դասընթացին, եթէ վերջինս անցնում են։ Բայց և այնպէս դիւրութեան համար ցանկի մէջ յիշուած են մի քանի վարժութիւններ, ինչպէս և յօդւածների տակ գրւում են կարևոր համարւած բառերը։

Բոլոր յօդւածներից պարբերաբար, մի քանի յօդւած միասին, պիտի հանել տալ՝ յ-ով սկսող, օ-ով գրող, ղ(=խ) տառով, ինչպէս և բ, գ, դ, ձ, ջ=փ, ք, թ, ց, չ, այլ և պ, կ, տ, ժ, ճ=ք, գ, դ, ձ, ջ՝ արտասանող բառերը։

Յունիս 1913 թ.

Կ Ա Ձ Մ Ո Ղ Ն Ե Ր

Յ Ա Ն Կ

Նիւթերի	և	ուղղագրական	կանոնների
1. Կարդա՛ (Յ. Յակոբեան)		Հրամայ. կարդա՛. կը մասնիկ, չը բացասական։	
2. Ծնողական սէր		Բայերի վերջը՝ էի, էիր, էր... էն վերջացած յատուկ անուններ։	
3. Մանուկներին		Բայերի վերջը՝ էք։	
4. Խղճմտանք (ըստ Ա. Ահ.)		Ղ և խ տառերի գրութեան կանոն։	
5. Հեղեղը (ըստ Վ. Փ.)		ք ածանցը բառերի վերջում։ Կախման կէտեր (հայրս . . . ճ.)	
6. Երկու զանգատատուր		Բառամիջի է տառը, որ դառնում է ի։ Ստորակէտ կոչականի հետ։	
7. Մորենին ու կակաչը		Օրէն բառով բարդութիւններ (համեստօրէն)։	
8. Երազ (Ս. Շահ.)		Բառամիջի ոյ, որ դառնում ու։ Ստորակէտ միջարկութիւնների հետ։	
9. Մուրացկան		Կրկնութիւն է ձայնաւորի և ոյ երկբարբառի կանոնի։	
10. Ուտաքոքիկն ու հաշմանդամը		Կրկնութիւն ղ և խ տառերի գրութեան կանոնի։ խ-ով գրող բառեր։	
11. Անթի արաքը		Յ կիսաձայնի կանոն։	
12. Ճապոնիայի անթները		Դարձեալ յ կիսաձայն բառերի մէջ ա, ո ձայնաւորներից յետոյ։ Յատուկ անուններ ա, իս վերջացած։	

13. Պատերազմի դաշտում Կրկնութիւն է ձայնաւորի կանոնի:
14. Սկիւոր եւ գայլ Եւ տառը բարդ և ածանցւած բառերի մէջ: Մի-
շակէտ ուրիշի խօսքից և չափերտից առաջ:
15. Հսկայ Մհերը Ե կիսաձայն և անձայն յ բառի վերջում:
16. Գայլը պայտար Աւետ ածանց. հ տառը ը բաղաձայնից յետոյ:
17. Գայլի տարիքը Կրկնել է և ղ=խ տառերի գրութեան կանոնը: Մի-
շակէտ ուրիշի խօսքից և չափերտից առաջ:
18. Կապիկներն ու գը- Ածանցներ՝ որդ, ըորդ, երորդ: Կրկնել կախ-
դակները ման կէտեր (երրորդը ...):
19. Ընկերակցութիւն Ճիւղէ ճիւղ և նման գրութիւններ: Ռ և ը տառերի
գրութեան կանոն:
20. Ծագար եւ նապաստակ Ածանց եղէն:
21. Աչքի պահպանութիւնը Ընդ նախդրով կազմւած բառեր:
22. Ներսէսի նամակը Ըս վերջացած յատուկ անուններ: Ստորակէտ կո-
չականից յետոյ և շեշտ կոչականի ածականի վրայ:
23. Պողոսի պատասխանը Ածանց՝ արէն, երէն:
24. Յուսիկի նամակը Ղ=խ տառի գրութեան կանոն:
25. Յորենի արտը (ըստ Մուրացանի) Վ տառը բարդ բառերի մէջ:
26. Կարկուտ Կրկն. է տառի կանոնը: Ածանց՝ ուրդ:
27. Քաղաքացի երեխան Յ տառով սկսւող յատուկ անուններ: Գծի գործա-
գութիւն խօսակցութեան ժամանակ:
28. Հատիկ (Յ. Յովհ.) Ստորակէտ կոչականի հետ: Ր տառը բաղաձայ-
նից առաջ:
29. Հնձոր (Բաֆֆի) Ստորակէտ կոչականի հետ՝ ա՛յ, ո՛վ ձայնարկու-
թիւններով:
30. Դարունն անտառում Վ տառը բարդ բառերի մէջ:
31. Լեռնային վտակը (ըստ Մուրացանի) Ածանց ային և յ կիսաձայն:
32. Աշուն Սեռ. տրականի ւան, ւայ վերջը:
33. Արարատեան դաշտի առաւօտը (Բաֆֆի) Անձայն յ:
34. Արաքս (Բաֆֆի) Եւ տառը բարդ և ածանց. բառերի մէջ:
35. Զրի կաթիլը Ստորակէտ կոչականի և ձայնարկութեան հետ:
Միջակէտ ուրիշի խօսքից և չափերտից առաջ:
36. Արձագանգ Էլ վերջացած յատուկ անուններ:
37. Գնդակն ու մրջիմները Է, ո կապակցութիւն:
38. Երկաթուղի Շայ վերջացած բառերից ածանցում.
39. Առիծն ու մարդը Է վերջացած բառերից ածանցում (էա, էու, էի, էո
կապակցութիւններ): Կրկնել չափերտի, գծի, չափեր-
տից առաջ միջակէտի գործածութիւն: Բ ածանց:

1. Կարդա՛.

Կարդա՛, ա՛յ ի՞նչ խելո՛ք մանուկ,
Կարդա՛, գրի՛ր քարի՛ն բոյոր.
Կարդայո՞ղի խելո՛քն է կրքուկ,
Միջո՛քի պայծառ ու յուսաւոր:
Քի՛ր կարդայո՛վ դու գրի՛րքո՛ւ՛մ
Ծա՛ր նորանոր բան կի՛մանաւ.
Ծա՛ր շարերից շա՛ր բաներո՛ւմ
Միջո՛վ հեռո՛ւն կը պանաւ:
Քի՛ր կարդայո՛վ դու աշխարհիս
Կը Էանալես չարն ու բարին.
Ո՛վ է խնայո՛ւմ, ո՛վ է շայիս,
Ո՛վ է ցրկո՛ւմ խելո՛ք քշաւորին:
Պո՛ւ կի՛մանաւ, ինչո՛ւ մարդիկ
Պէ՛տք է ապրե՛ն իրար հա՛մար,
Ի՞նչ է մարդկանց ցաւն ու կարի՛ք,
Ի՞նչ է յոյսը, ինչ է իսաւար:
Կարդա՛, որդիս, որ հօրդ պէս
Պո՛ւ էլ անուս, խելո՛ք չը մնաւ.

Որ անենքին մից չը ծոռե,
եւ միշտ ապաւր առաջ գնաւ...
մարդ, մարդիկ, մարդկանց:

2. Ճնողական սէր.

Եստեմի հայրը որմնադիր էր. նա մի ժեմ
տուն էր շինում ֆաղափի ծալրին: Մի օր մայրը
որդուն տեսց հօր Լաշը և ուղարկեց աշխատու-
թեան տեղը: Ինչուից Եստեմը նկատեց իր հօրը,
որ արեւի տակ շոգին, կանգնած բարձր պարի վրայ,
օդի մէջ՝ շարունակ էր աղիւսները. մի սրայ ֆայ
անգամ հերթի կը լինէր, որ նա ընկներ փողոց
և ծռուէր:

Եստեմը ծօրեցաւ շէնքին և փորձեց բարձրա-
նայ փայտէ երկար ու կոպիւր սանդուխտով. բայց
հայտն էր նա մի ֆանի սարիւն և եղեց, երբ նրա
որդուն սկսեցին դողդողալ, գլուխը պարտեց.
խեղձն սկսեց լայց լինել: Բարեբախտաբար բան-
ւորներից մէկը միայն հասնելով իգեցրեց նրան:

Ինչպէս է ուրեմն հայրս առաւօրից մինչև

երեկոյ աշխատում այն բարձրում, սառն էր նա
ինքն իրեն. ինչ դժարութիւնով է նա մեկ համար
փող վաստակում:

Քիչ յետոյ հայրը իգաւ, արքեպ Լաւալի ֆր-
մինք, համարեց որդուն և շրապով Լաւալոյ
յետոյ, նորից բարձրացաւ գործին:

Եստեմը վերադարձաւ տուն և տեսածները
պարտեց ծօրը:

— Այժմ տեսնում ես, որդիս, թէ ինչպէս
է հայրիկը սիրում մեկ. աշխատիր ուրեմն շու-
տով աւարտել ուսումդ, որպէսպիսի մի արհեստ
էլ դու սովորես և պահպանես նրան իր ծերու-
թեան Ժամանակ:

*
* *

Եստեմ, Կարէն, Աւարէն, Գուրգէն,
Ուրտէն, Զաւէն, Խորէն, Աշխէն:

3. Մանուկներին.

1.

Երեխաներ, դուք ինքներդ միշտ պէտք է լը-

ապրէի, սանրէի չէր ճաշերը, ճաթէի չէր հագուարն ու կօշիկները. ուրիշներին անընդի ներքինն պէտք էի պարձառել:

Անհոսը և շատ պիտի պահէի չէր՝ հագուարները, որովհետեւ չէր ծնողների աշխատանքով եւ չէիք բերած: Ա՛նձ խնամե՛ով պահեցէի նոյնպէս չէր գրէին ու փայրակները. աւելորդ բաներէի չը գրէի նրանց ղէջ:

Ա՛րշը կարգ ու կանոնի ղէջ պահեցէի չէր գրասեղանը և իրեղէնները:

2.

Երբ չեց ինքն իստու՛մ եւ, շտեյի ուղարիւր և պարասրանեցէի խաղափախի: Երբէի չատէի կարճառօր. «Այն» կամ «Ոչ», այլ պիտի ստէի. «Այն, պարոն», «Այն, փրկին», «Այն, օրիորդ», «Այն, հայրիկ», «Այն, ճաշրիկ», կամ՝ «Ո՛չ, պարոն», «Ո՛չ, օրիորդ» և այլն:

Առկորեցէի նաև «Ենթակալ եմ», «Ինքրեմ», «համեցէի», «հրամէ» բառերի գործածութիւնը:

3.

Անճեթի ինքն խաղափախի եղէի:

Երբ ինքն ծանօթի պարահէի, գլխարկները հաւած բարեկեցէի:

Ա՛նկի տնտեսը յընդունաց առագ՝ դռնը կաճալուն բարեկեցէի. չէրոյ ինչն, երբ «Նրէի» կատնե, ներս կը գնայ:

Անտեսանք երբէի գլխարկ չը դնէի:

4.

Ըստ խնամակ հանգիստ կը սպասէի, ինչն չեց բաժին կը փան: Զեյ վայելուց կը պահէի. երբէի չը իստէի առանց կարիքի. հասարակութեան ղէջ չը յօրանդէի: Զը ինքնէի վարտի օրնակին, ոչ էլ նրանց իստերը կրկնէի:

Արագ և արոյ կարարեցէի չէր ծնողների, ուսուցիչների և ղեկների պարտերները. նրանք չէր բարիքն եւ ինչն չանկանաւ:

Արեցէի նրանց, ահա չէր անհասարկ պարտանաքիւնը:

Արեցէի նաև չէր ղեկաւորներին և յարգեցէի բոլոր ղարկանց:

4. Խղճման.

Թորոսը ի՞նչ խորք եղբայրն էր, հորս առաջին կնոջից: Ըստ էության սիրում էի, ոչ էլ մեղքի: Ըստ արդեն ցանկության ցանկության ցանկության էր, բայց դարձեալ բախճաբ ու շնորհակց, առանց սիրոյ և մեղքի: Կայրս էլ էի սիրում նրան, որովհետեւ ըստ շնորհ էր, միշտ մոռաց և երբեք նրա երեսին ոչինչ էի չէի:

Մի օր Կայրս այգուց բերեց մի Կայրագիրս խաղողի փառ, որ կարծում էր, թէ Թորոսն է կորել:

— Թորոս, յանկարծ շատիկ նրա չափը:

— Կը', եղբայրս Կայրագիրս:

— Կրանք էլ չի կարողանում ստել: Ո՞վ է ցանկ, որ Կայր Կայրագիրսն ինքնաձայնից երկու շաբաթ առաջ խաղող ուրի. . . ցան ինչ էս արել:

Ես դողում էի անբող մարմնով, որովհետեւ այդ ուրի ինչ էր կորել:

Թորոսը չուէր, այդ Կայրս ու յանկարծ Թորոս: Կորս Կայրագիրս մէջ կայծակ էր փայլաւորում: Ըստ երբեք այդպիսի սարսափելի կերպարան էր ունեցել: Ես էս ցանկ, որ բարձրաւոր դեղնաւորն հոնի փայլը, հորս գլխից վեր, Կայրագիրս օրի մէջ, ահագին բախճաբ իզար եղբորս թիւններն, բարձրաւոր, մէկ էլ իզար, Կայրագիրս անողորմ:

Թորոսը էի շարժում: Երկու կայրս արցունք գործելին նրա մոռաց, դեղնաւոր արցունք:

Օ, այդ երկու կայրս արցունքներն իզարն ի՞նչ արի փայլ. ահագին բող խաղողում էր ինչ, կարծես ունեց էր, և էս Կայր:

— Ես եմ, Կայրս, Ես եմ կորել, Ես եմ գողացել: Թորոսը մեղք չուէր...

* *

Խղճ, Խղճման, անբող, անգրի, եղբայր, Կայր, Կայրագիր, Կայրագիր, արցունք, արցունք: Բախճաբ, Կայրագիր, Կայրագիր. Կայր, Կայրագիր:

5. Ինքնուրույն.

— Ինքնուրույն, Ինքնուրույն, կանչում էին ամեն կողմից, կանչում սարսափահար և փախչում թունկերի նման, առանց շարժերի նայելու:

Շորդահոս գետը փչրել էր վերևում գրկած հողաբլուրը և ցերի ահագին լեռը բերում էր գիւղախաղաղի վրայ: Մնչում էր գետիմը, ցրտերը միմեանց երկրի անհետանում էին, ծառերը խառնում. և մարդ ու կին, ով որ կարող էր, գալիս լքում էին մեր բարձրադիր բակը և եկեղեցին:

Կայրու... օ, ոչ մի բույս չի հեռանում նա իմ աչքից: Ահր բույսին նա մոտացել էր մեզ և առանց գլխարկի դուրս էր ներսում անդադար, գնում էր աղէտի մէջ, մարդկանց օգնում, ցերի մէջ միմեան ծնկները իրարմ՝ մանուկներին իջնում Ինքնուրույն բերնից:

— Մի՛ գնաց, գոռում էր մայրս, մի՛ գնաց:

— Թո՛ղ, կին, աչքստեղ մարդիկ են օգնու-

թեան կանչում, հասկանում ես, մարդիկ:

*
* *

Աղբ, Իրաւաւ. իստի, իստել. ուղ, ուղի, ուղադիր.
Միւրի, միւրաւ. կող, կողի, հասարակող. ձեղի, ձեղնել,
ձեղել. մեղ, մեղի, մեղաւոր. շող, շողի, շողաւ.
պէրի, պիւրանի. ուրի, ուրանաւոր. պարս, պարսի,
պարսաւան:

6. Երկու գանգաւոր.

Երկու հարեան դար էին սկսել մի արքի պարտաւոր: Ահրէն հնչի խաճախակի հասել էր. դարաւորը նրանց երկուսին էլ կանչել դարաւան հէկ աչն օրը, երբ նրանք պարտաւորում էին հնչելու:

«Պարտա, առաւ նրանցից. մէկը՝ դառնալով միւսին. իշուր ենք մեկ երկուսով աչն մէկ միւսի խաճախակի կորչում. շարունակ ինքնուրույն են, շանչն առնելու, հէկ մեկնակ գնաւ փաղափ դարաւորի

Վօր և պաշարպանես ինչ էլ, ինչ էլ. արդէն գի-
րես ի՞նչ ասելիք. ես հաւատում եմ ինչ: Իսկ ես
դրա փոխարէն կը հնչեմ թէ՛ ի՞նչ և թէ՛ ի՞նչ ցորենը»:

Պարոտը յօժարութեամբ յանձն առաւ այդ ա-
ռաջարկը և այնպէս շատ պաշարպանեց իր հակա-
ռակորդի գործը, որ սա ցարաւ դարձ: «Բո-
ւոյրին վէտեցին, ասաց նա գիշը վերադառնալով.
այժմ արդը ի՞նչն է»:

«Որ այդպէս է, արեւի փառաբանս, արի
կրտեմ այդ հողը. իցուր հէնց սկսից էլ այդպէս
չը փարեցինք»:

Այդ օրից ի վեր երկու հարեանները դար-
շան ճիւղերով բարեկամներ:

Վէ՛՛, վրէ՛՛. փոխարէն, փոխարինել. այնպէս,
այնպիսի. կէս, կրտել. պարէն, պարհիւրել. պէտք,
պիտանի. լէնք, լրնել, լրնութիւն. յէզ, իրգին. ա-
ղէտ, աղետալի. աղէտ, աղետաւոր. յէկ. արդէն:

7. Մորենին ու կակաւը.

Պարտիպում շատ ծաղիկներ կաշին:

Մորենուն հասարակ սպիտակ ծաղիկը հանեա-
լորէն նայում էր խորերի միջից. իսկ փարքած
կակաւը հպարտ շարժում էր նրա վրայ իր վառ
կարմիր գլուխը:

— Ահապէ՛, ինչպէ՛ս, ինչպէ՛ս է չէր անունը,
հարցնեց սպիտակ ծաղիկն իր հարեանին:

Բայց գոռոց կակաւը երեսը շուռ ցնեց և չը
պատասխանեց: «Չարժէ դրա հետը ցրոյց անել»,
նշածեց նա:

Անցաւ ցամաք օր: Սպիտակ ծաղիկը րեւ իսկ
մինչ էր ցաւիս անուշահոտը պրոշիկը, իսկ հպարտ
կակաւը րեւ չցաւ էր միայն մի չոր ցօղուն:

Պարտեց, պարտիպում, պարտիպան. մէզ, մի-
գից, միգին. հանեալորէն, առաջորէն, մարդկո-
րէն...



8. Երայ.

Ես լսեցի թի՛ աւոյշ չաչն,
 ի՞նչ ծերացած ձօր ձօր էր.
 Փայտեց նշոյշ ուրախութեան...
 Բայց ախա՛նս որ երայ էր:

Կարկազատու աղբիւրն այնպէս
 Թաւաղում էր ծարգարիւր.
 Եւ յայտն էր որպէս բիւրեղ...
 Աչն երայ էր զնորածիւր:

Եւ ձեռքերն ցիւռն, ծալքներ,
 Զրշեց ճանկոտքեան օրեր.
 Աճօրս հաճոյքն եւս զգայի...
 Ա՛հ իս, ախա՛նս որ երայ էր:

Կրճիքն սեղծեց կարօցագին,
 Աչն արքեց, շար թայ էր.
 Արցունքներս գնում էին...
 Ա՛հ իս, այդ ինչո՞ւ երայ էր:

★ ★

Անոյշ, անուշահամ. նշոյշ, նշույշ. հաճոյք,
 հաճութե՛լ. ցրոյց, ցրույշ. յոյս, յուսաւոր. թոյս,
 բուսնե՛լ, բուսեղէն. թոյլ, թուլանայ. ընկոյշ, ըն-
 կույշներ. յոյս, յուսով, յուսայ. զգոյշ, զգուշութիւն.
 ոյժ, ուժով, ուժեղ:

9. Մոռալիան.

Ես անցնում էի փողոցով: Ծածրափայ, ի՞նչ հան-
 դեպ եղաւ թի՛ ծեր մոռալիան. աչերից արքա-
 աւո՛ք էր գայիս, պոռչները ցրից կապրել էին,
 ծեփները կախ էին ընկած վրայից, վերքերով
 պարած էր ծարձիւր: Ա՛հ, ինչ մեծ էր նրա
 թշաւոտքիւն:

Չեմքս անշապաղ ցարաւ գրպանս. ո՛չ փող կար
 ձօրս, ո՛չ խաւարոյս. միւշն անգամ թաշկրնակ
 չի կար. եւ իրօք եկաւ բան չէի վերցրել:

Ասկայն մոռալիանը դէմք էր դարձնում ինչ-
 նից, անդադար յոգոյ էր հանում և ողորմութիւն

սպասում. երևում էր, որ առաւօրեց անօր էր
խեղճը:

Արքայոյց սեղօնէք եւ նրա դողդոզուն, սե-
ւալած շեռքը և աւալք. «Մօսր, եղբայր, ոչինչ
չը կայ. ոչինչ չունեմ ինչ ցաւոն»:

Մուրաւիկանը յառեց իր արքայաւորի... աչերը
ինչ վրայ. նրա շրթունքները վրայ իւրեր երևաւ.
սեղօնէք շեռքը և պարասիւնէք.

«Ի՞նչ արած, եղբայր. այդ յարգանքի համար
էլ շնորհակալ եմ. այդ ևս ողորմութիւն է»:

Եւ յաւիտեան չեմ յոռանալ այս դէպքը:

*
*
*

Մէրի, վիրաւոր. հանդէպ, հանդիպել. դէ՛մ, դէ՛մ,
դի՛մայ, դի՛մաւորել. դէպ, դէպք, դէպք, դիպել,
դիպում:—Զե՛ն: Շոյց, արքայոյց, յուշուել. ցոյց,
Դա՛նացոյց, ցուցում, ցուցահանդէս:

10. Նրաբորիկն ու հաշմանդամը.

Մի աղիւսը ծարր աշխարհակից վերադառնա-

լիս հարեց իր ընծ ցան հանդէպ հանգարանա-
լու: Եւս բորիկ էր, որնետր զարդած ու թերծ-
ւած: Եւս հայեց ցանն ու ծրածեց. «Ի՞նչ հա-
րուսը ծարր պէտք է լինի արա քէրը, որ այս-
պիսի պաշար է լինել»:

Մէկ էլ քեաւա, ցանկերը բանգագին չիւր
լծած կառնով գալիս է: «Վեհն թէ ինչպիսի չիւր
լծած առօք փառօք ծան է գալիս. նրա կօշիկ-
ներն էլ իհարկէ շառ կը լինեն, իսկ եւս ուրա-
բորիկ եմ», ծրածեց աղիւսը:

Կառնը ծօրեցաւ ցան դռներին, ծառաներն
իսկոյն դուրս վալեցին՝ իրենց քիթոզը դի՛մառ-
բելու. շեռքերի վրայ բարչրաւորած՝ կառնից հա-
նեցին նրան զգուշութեամբ, ներս ցանաւ.—դժ-
բախտ հարուստն անոր հաշմանդամ էր:

*
*
*

Մէր, քիթել, քիթոզ, քիթութիւն,—քէրութիւն:
Նր, անոր:

Սողաւ: Բախտ, դժբախտ, դրախտ. ցախարակ,

անհասարակ, ասպարակ, ասպարակ, ցերեակ, ցան-
դակ, ասանդակ, խնարակ, արդակ, արդակ,
Հան. արդ (յան), արդ, արդար, (կեդար, կեդարար).
արդ, արդարար, արդ. անդ. արդ (կեդարանդ):

11. Անօրի արարք.

Ահա արար ճոխուել էր անար անասարար.
անթող երկու օր ևս քիչ չէր կերել ու խնդ,
նարի եւ քաղցի ու ծարարի ճեղքուել փան-
գի ճգ էր: Արդասպա երկուշտան դէ՛ս հասար
ժի զրոյի ծար, որպէս Հանասարարարները առ-
փորարքին ունէին զար քաղու իրենց ուղարքին:
Անարեղ անար փայ ևս յանկարձ և քարեղ ժի
կաղուէ քաղ:

— Օրհնուել է Ասարաւ, քաղանկեղ ևս
փարկելով քաղ. երկ արձաւ կա՛մ ընկող կը
լինի ճգ:

Եր այս քաղցր յունով ևս քաղ արեղ քաղ,
ևսեղ և քիւնար հանաւեղ.

— Ահա, ծարարարներ եւ ճոխ:

Անար, երկուշտան, ևսեղ, ևսեղ:

12. Ծարարար անօրներ.

Ծարարար քաղարներէջ ճէկն իր քաղ-
արաւ հանաւեղ էր քաղ յանՀանակեղ անօր, ա-
նեղաղեղեղները, որ գրանու էին իր քիւն-
քաղ ճգ:

Անարաւ քաղանկեղ, որ ևս քաղարներէջ
ճէկն անգրանքեղաւք զարեղ ար անօրներէջ
ճէկ: Արարար անարիկ քաղարաւ՝ հրանեղ
որ ճանաւ քաղարարեղ յանարարին:

Ճարար օր, հէկն ար քաղին, երբ ունու
էին գրարեղ յանարարին, յանարաւ ժի անճա-
նօր քաղանկեղ ճարար, քաղանկին յանաւ,
ևնրկաղարաւ արքալին. «Ահ, անար ևս, եւ ժի
քաղարիկ գրարեղ, որով կարող եւ՝ ևնրաղ զար-
աւ անօր, ճոխն թէ անաղարարեղ քաղին ինչ ար

արաւիք, որպէս զգնում է Ձեր բանգագին Դո-
ղովածուն:

Երբ նրան ցարան աչնւթոյ, նա իր չեռնա-
փայրով զարդուփշուր արեց ճնայած ցասուններն
անօրները:

«Թշառաւան, այդ ինչ արիր», սարսափած
սասց արփան յանդուգն ծերունուն:

«Ես ի՞նչ պարտք կարարեցի, անյողորդի շայ-
նով պարսափանեաց իմար: այդ իրենդներից ի-
րաւանջիւրը թերեւ իմ ծարդու ճաշան պարճառ
դառնար. աւելի շաւ է, իրանգանից ինչ կարա-
ղան հանէ՞ք ու պրծնէ՞ք. ես յօժարութեամբ կը կրեմ
ի՞նչ պարտք»:

Թագաւորը զգայած այդ խելացի խօսքերից՝
նետեց թէ իր անշնորհի պաշտօնեային և թէ իմա-
րուն ու խաղարի ծերունուն:

Ըսպոնիւս, Ըսպոնիւսի. ֆրանսիա, ֆրանսիա-
յի. Գերմանիա, Գերմանիայի. Անգլիա, Անգլիա-
յի:—Աննա, Աննայի. Երեմիա, Երեմիայի:

13. Պարտաւորի դաշտում:

Պարտաւորի դաշտում կայ՞ ու պարտաւոր
կանգնած էին սիւնորները. քիչ յետոյ սկսեցաւ
էր կռիւը: Իրաւանջիւր գնդի երէցը ճաղքանի
ծէսը կարարեցուց յետոյ հաճառօր խորոյ խօ-
սեց՝ յորդորելով բոլորին խաղաղութեամբ կռուել կո-
նք և հաշտելիքի հաճար:

Զօրաւար, սպայ և սիւնոր, անեմին էլ արգա-
յոց շատ էին երէցներին կեանքի և ճաշան այդ
խորհրդաւոր ընտելին:

Ճանկարձ հեռուից լսեց թշուառ ընդանօրնե-
րի որոտը, և չիտն սկսեցին խրխուղալ անեմ
կողմից: Մի ցարօրինակ երկիւղ փայրեւարար
պաշարեց բոլորին: Անմիջապէս զօրաւորների
հրամանով հնչեցին փողերը, բարչապան դրօշակ-
ները, և հալարաւոր ծարդկանցից բաղկացած բա-
նակն ինչպէս ի հոգի անցապաղ շարժեց սկսեց
դէպի թշուառին, որ սե Ժապաւէնի նման արդէն
երկում էր ընդարշակ սասարեցի խորհում, որ-

տեղից շարունակ բարձրանում էր փառօրի ծուխը:

*
*

Երէջ, երիցագոյն. ծէս, ծրամբան. Դապաւէն,
Դապաւիւնէլ. ասպարէյ. ինչպէս, ինչպիսի:

Սկիզբապէս, խաղապէս, Նշրապէս, վերգապէս,
ընդհանրապէս:

14. Ակիւռը և գայլը.

Ա՛ր անգամ սկիւռն անըստում Էրադէ Էրադ
նարնայում էր. վերգը վայր ընկաւ ինձ գայլի
վրայ: Աս. վեր ցարկեայ, իւէթ-իւէթ նայեայ սկիւ-
ռին և կանձեւում էր յոշորեյ նրան:

Ակիւռը սկսեայ աղաչել-պաղապել. «Թո՛ղ ինչ»:

Գայլն ասայ. «Ըսիւ, ես ինչ ապար կը թող-
նեմ, ինչն թէ պիտի ասես ինչ, թէ ինչո՞ւ դուք,
սկիւռներդ, ուրախ ու զւարթ արարածներ էք:
Ես շանչրոյթից յետնում եմ, իսկ դուք Նշրապէս
ծառերի վրայ անհոգ նարնայում էք»:

Ակիւռը պարտաւրանեայ. «Ես ինչնից վարեւում

եմ. առագ ինչ բայ թող, որ ծառը բարձրանաւ,
յետոյ կասեմ»:

Գայլն ապար թողեայ սկիւռին: Ակիւռը բարձ-
րապաւ ծառը և այսպէս իսուեայ այնտեղից.

«Պա՛հ նրա՛ հաճար ես ի՛նչը շանչրանում, որ
չար և անչափ ես: Զարութիւնդ ինչ ցանցում է,
իւրիչդ իսպոռն: Իսկ յետի՛ ուրախ եմ, որով-
հեպն բարի եմ և ոչ ոքի վարութիւն չեմ ա-
նում, թէկուց խաղա՞ծ էլ լինեմ»:

*
*

Իւէթ, իւէթ-իւէթ, իւրիւլ: Զանչրոյթ, սովորոյթ,
երկոյթ: Անչափ, անչապաղ, անչաղթ, անչիշեյի.
արարայոյ, բազմաչաղթ, սեւայօն:

15. Կակայ միտքը.

1.

Սկսում եմ՝ Կակայ միտքն ու իր նժոյգը՝ Քու-
կիկ-Զայալին, յարկեանս յարկերից փակեմ եմ
վա՛ն խղափ ծօր ի՛նչ փարայում: Սկսում եմ նոյն-
պէս, որ ասեմ հաճախման գիշեր միտքի աչքի

դուռը բացուով է, բայց հրանման էր կայ, որ նա
աշխարհ դուրս գայ: Որ դուրս եկաւ, ծանրու-
թիւնի պիտի լի թաղուէն գերիւն, չի կարող
ճան գայ:

Ա՛ր համբարձման գիշեր մեծերի աչքի դուռը
բացուով է: Ա՛ր նախորդը ծնունդ է ներս, քե-
տուն է հակադիւ: մեծերը նայում է, նայում նը-
րան, առնում է չեռը, խաղալնում, ինչպէս ծնիւ
մի քրկնիկ խաղալնում: Շեքոյ պոռնութեանը
դնում է ցած և գլուխը պարպնելով հարցնում է.

— Աշխարհում բոլոր մարդիկ էլ այժմ այդ-
պէս փոքր և թոյլ են:

— Այո, պարսաւանում է նախորդը:

— Հապա դուք ինչպէս էք գլուխը քաշում աշ-
խարհում, — նորից հարցնում է ցարմայած մի-
թարիւն:

— մեծի խելով եւնի ապրում և ոչ ուժով, —
ասում է մարդը:

2.

Այդ խանութի հակառակ չի ու պոպրակը, որի

մէջ խառնում լիար գարի կար ածած, բարձրա-
նում է գերնից, քանում, քաշիւ է չի ու գլու-
խը, ապա յետ է արշակում, բերում, դնում է
քեռը: Շեքոյ դառնալով դէպի նախորդին՝ ա-
սում է.

— Դուք որ խելով էք ապրում և ոչ ուժով,
դէ մեր կայ, այդ չի ու պոպրակը մերցրու, քոսը
չի ու գլուխը, քեռնում՝ չեռ խելիւ ինչպէս է:

Խելով նախորդը քեռից մեր է կենում, քոս-
րակի բերանը բանում. յետոյ գնում է չիւ շո-
շելով խաղում, բերում քոսրակի ծօր: Զին գա-
րիւն որ քեռնում է, դուռը ծրցնում է քոսրա-
կի մէջ: Նախորդը քոսրակի պարանը չգում է
չի ու ականգների ետեւն ու կայում: Զին գլուխը
որ բարձրալնում է, քոսրակն էլ ետեւն է բարձ-
րալնում: Նախորդը չի խաղում է, քանում քե-
ռը, ու դառնալով հպարիւն ասում.

— մեր խելիւ այսպէս է. մեծի ահա այսպէս
եւնի ուրում աշխարհի:

Միշտ արհիւր խելոյն ինքնուր: Բնէր լաւ է, քան
հարարութիւնը: Բնէր ինքն ինք, ինքն ինքն
ինք: Գրութիւնն եղիւր գիր, ոչ՝ անգիրն ա-
րիւր:

* *
*

Եւսէր, փայտէր, երանայէր: Եղիւր, գոյութիւն:
Խաւայ, փրայ, չի փայ. յարայ, երեւոյ. ահա, հաւայ,
ապա, աչ:

16. Գայր փայրար.

Գայրն արագ փայտէր ինքն եւս ինքն ինքն
փայտէր ինքն ինքն: Մեծաւ ինքն գիր էլ քան
աչերի ինքն փայտէ՝ արագն էր: Եւս ինքն
«Ինքն արագն արագն էր, թէ ոչ գիրն որ քան
քան, Եւս արագն ինքն փայտէր քան փայտէր. Ինքն
աչ էրն է»: Մեծաւ քան քան գիրն փայտէր
ապա փայրն. «Գիրն արագն արագն էր, որ
քան ինքն ինքն քան, քան քան քան»: Եւս
քան քան քան քան քան ինքն ինքն քան, որ
քան քան քան քան քան էր քան: Եւս
քան քան քան քան քան էր քան: Եւս

քան քան քան. «Միշտ արհիւրն էր ինքն քան
քան քան քան քան քան քան: Եւս քան քան
քան քան քան էր քան քան, քան քան էր ինքն: Եւս
քան քան էր, ոչ էլ քան քան: Մեծաւ էր քան,
նի քան, քան քան, քան ինքն. քան էր քան
քան: Եւս քան քան քան քան, ինքն քան քան
քան, գիրն ինքն, քան քան քան քան քան քան
քան, որ ինքն քան քան, քան քան քան քան,
քան քան քան»:

Գայրն արագն էրն, քան քան քան, որ
քան քան. քան քան քան քան քան քան քան
քան քան քան ինքն քան քան քան քան, որ
քան քան քան քան: «Գիրն, գիրն», քան քան
քան. «թէ որ ինքն ինքն քան էր քան քան,
քան էլ քան քան էր քան քան: Քան քան
քան քան, ինքն էլ քան քան»:

* *
*

Մէջ, քան քան. գիր, գիրն: Միշտ, քան
քան, քան քան, քան քան:

Ինքն, ինքն քան քան, ինքն քան. քան քան,

աշխարհի, աշխարհական, աշխարհաբար: Զանա-
պարհ, Զանապարհորդ: արհամարհանի, արհամար-
հել: շնորհ, շնորհի, շնորհիւ, անշնորհի, շնորհա-
կալ, շնորհանորդ:

17. Գայլի փարիթը.

1.

Սնունդն ինչ որ ինչ-ձևով փայտէն փայտէն էր եր-
կիրը: Գայլն ու աղւնի, այս երկուսն անբաժան եղ-
բայրները, Զանապարհորդէին փայտաւորներն ինչ գո-
րու. հետն ինչեք դարձան ու գնացին: Երբ որ
Տեր Զանապարհորդները խոցածուցան, ասացին.
«Եկէ՛ք նրան ուրեմն, ով որ փարիթով անտէրից
կրկնէն է»: Երկուսն երբ որ ինչին ալն էր, որ գո-
րուն ուրեմն: Գայլն հարցրին, թէ՛ որ փարսալ
գալ է: Նա փարսալանէ. «Ես ալն գայլն եմ,
որ Զրիտէնի Զանապարհ ինչ նախապէս ինչ երբ
փարսանն առաւ»: Սնունդն առաջ եկաւ, թէ՛ «Ո՛վ
ողորմէ՛ք, դու ի՞նչ բռնան բռնն էլ չես. դու

դու ալն ինչին փարսալն ես: Ես ալն աղւնի
եմ, որ Սնունդն անտէրից ինչ և փարսալ Սնուն-
դն առաջ, և Սնունդն ի՞նչ անտէրից անտէր:

2.

Սնունդն ու գայլը փարսալն, թէ՛ գորու փարսալ
անտէր է, իրենից առաջ դուրս եկան: «Օ՛ն անտէր,
յառաջ ձարի, գորի երկուսը,—ասացին նրանի.
—դուրեմն դու երբ ես ծնայ»: Զորին եկաւ,
թէ՛ «Ո՛վ երկուսը, ես յառաջանալն չունեմ չեմ
հետ ծնայ: Բայց չեմ փարսալ, թէ՛ ես երկուսն
երկուսն եմ. ի՞նչ փարսալն էլ յոյժ ծնէ է, ինչին
ինչ յայտնի է: Զանապարհ Տեր անտէր ի՞նչ
ձևով անտէր անտէր անտէր է յայտնի անտէր անտէր
անտէր անտէր անտէր: Դուք երկուսն էլ փար-
սալ գորի, փարսալն, անտէր: Դուք ու չեք Սնուն-
դն, առաջ չեք ծնայ»:

Սնունդն անտէր և փարսալ անտէր: Սնուն-
դն անտէր, անտէր անտէր. «Գորի, դու էլ
անտէր անտէր ես, անտէր էլ անտէր անտէր ես,
անտէր, անտէր անտէր»: Գայլը ծնայաւ, որ փար-

դայ: Զորին աւայ. «Ա՛ր ի՞նչ էլ առագ եկ, գիրս
ճանր է, ճաշած էլ կը լինի»: Գայլն աւելի ա-
ռագ անցաւ, իսկ զորին անեւայն զօրոքեաւր
այնպէս զարկեց նրա Զակարին, որ նա կոնշկոն-
շայով հեռացաւ: «Օ՛ն անոր, յառագ հրճա դո՛ւ,
աղէս ընկեր. կարծեօք դու էլ կարդայար ես»,
աւայ զորին: «Ա՛ր րող յաւելած էլ կայ, այն էլ
դո՛ւ կարդա»: Աղէտը թէ՛ «Ի՞նչ բանը չէ, ես այն-
քան չէրի Զրագի աղօր լոյսի րակ կարդայել
եմ, որ աչքերս նշալել եմ, շաւ չեմ րեւնում»:

*
*
*
Ա՛հգ, Տիգապար. չէր, չիթել, չիթենի. երէկ:
եղբայր, Բաղյաւ, արեղծել:

18. Կապիկներն ու գրակները.

Ա՛ր ճարդ անցնում էր անպառի Տիգով: Նա
ունէր իր պարկ, Տէգը րաւսր թէս:

Օրը շար լոգ էր: Զանապարհորդը Բաղյում
էր դանդաղ: Զոգնած՝ նարեց իր ծառի րակ

հանգարանայն: Աօր էր: Նա գլխարկը դէն դրեց,
պարկի Տիգից հանեց իր թէս, Զաճկեց և պառ-
կեց քնեցն:

Երբ նա քնից զարթնեց, վերցրեց թէսը, գլ-
խարկը դրեց գլխին և զանկացաւ պարկի Տէգ
դնել թէսը: Բայց ինչ րեւաւ յանկարծ.— թէ-
սերը չը կային:

«Ո՛րքեղ եմ ի՞նչ թէսերը, ո՛վ է գողացել» — ա-
ւայ նա ինքն իրեն:

Վեր նայեց, շտեղ րերեների սօսափռն. րե-
աւ ծառի վրայ նարած եմ եօրը կապիկ, իւրա-
քանչիւրի գլխին իր թէս: Կապիկներն էին թէ-
սերը գողացել և այժմ ծառերի վրայ նարոյրած՝
Զանաճոռքիւններ էին անում: Կանարեա յուսա-
հար՝ Զանապարհորդը վերցրեց իր գլխարկը և
զայրացած իսկեց գեղնին: Նրան հեղրեց իսկոյն
իր կապիկ. ապա երկրորդը, երրորդը... նրանի
քոյորը վերցրին թէսերը և զած գլեցին:

Զանապարհորդն ուրախացած՝ հաւաքեց թէ-
սերը և րուն գնաց:

Ճանապարհորդ, որսորդ, անցորդ, հակառակորդ, առաջնորդ:—երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ, եօթներորդ, ութերորդ, իններորդ, ցամաքերորդ:

19. Ընկերակցութիւն.

Միմասուայ մի քօթ օր սաղարթաբեր ծառերի վրայ նստալով էին մի խումբ կապիկներ: Նըրանք ճագրցում էին ծառն ի վեր, թռչկոտում էին փռոյտ փռոյ: Մի ճարտադաստա կապիկ բարչապառ գրեթէ ծառի առնւմբարչը գազարթ, բռնուց մի առնար ուսրից, կախ ընկաւ և սկսեց խօսել:

Ճանկարծ մի ահագին արծիւ կայծակի նման նետուց ծառի վրայ և իր ճագիկները խորը խորեց կապիկ ճարմնի մէջ: Միմասուայ թւերով ծեծում էր կապիկին, բոլոր ուժով շարժում էր թւերը, ուզում էր իր որսը դէպքի վեր խաշել: Կա-

պիկը պիկը կաշել էր իր սպառն փռոյտ և փռում, փռում էր:

Խաւով կապիկները յուսահատ աղաղակ բարչապառ, սապիկ ծառածոռութիւններով, մի թռալում չղապարեցին գիշարեցին. արծիւն փերում էին, թւերը դուրս ցալիս, պոյից խաշում:

Գիշարեցն աչկա որսի ճառին չէր մըրածում, այլ թէ ինչպէս գէթ իրեն ապարի: Նա թւերով ծեծում էր կապիկներին, կրցով խաշում ազ ու շախ, ճագիկներով խաղում:

Մերգապէս հապիս քով եկաւ արծիւը, թւերը թափախարեց, բռնա վեր դէպքի աւսերը: Միմասուայ քակից արեան կաթիկներն ընկնում էին, և արծիւ փերումները օդի մէջ թռչկոտում:

Միմասու, սապիկներ. գէշ, գիշարեց, գիշարեց: Գէթ: Գիշտ փռոյ, ծաղկե ծաղիկ, գողե գող, երկրե երկիր, դունե դուն: Միմաս, առնալիս, առնալիս. չնտ, չնտնալիս, չնտնալիս. սպառնալ, բռնել, բռնել (բռնալ), արծիւ, բարչը, շարդ:

20. Զագար ու նապաստակ.

Զագարն ունի յետ սարսներ և երկայն ա-
կանգներ. նա կրծում է բուսեղեններ: Նրա ծիւղ
հասեղ է, ծորքը փափուկ, աչքերը կարծիր, ինքը
սասարկ երկնոր:

Բայց նապաստակի ծիւղ էլ աւելի հասեղ է:
Նոր կենդանիներից թէ՛ ծէկը և թէ՛ ծիւղը սա-
րում են դաշտերում և անտառներում, բայց ոչ
ծիւղին. հէնց որ հանդիպում են ծիւղին, կոռ-
ւում են:

Նրանք փշայնում են բանգարեղենները. չնոք
խաղցից սրիւքում՝ կրծում են խոշորակ ծառերի
կեղևներ:

Նապաստակն սարում է ընդհանրապէս խ-
րերի ու բիւրիի ցանկ, կամ թէ փոսերի ծէգ, այն
ինչ Զագարը փորում է խորունկ որդ և իր ած-
բողդ ընթանի՛ր հետ փաշում այնպէս:

* *

Բուսեղեն, բանգարեղեն, իրեղեն, արծաթեղեն,
ծառեղեն:

21. Միջի պահպանութիւնը.

Մեր պաշարաններից ամենակարևորը և ա-
մենանորրը աչքն է. ուստի պէտք է հէնց սկզբ-
ից պահպանել աչքը. հակառակ դէպքում յաճախ
սողազանում են քեւտողութեան թերութիւններ, ո-
րոնք անբուժելի յարարւում են և շար անշար-
ժարութիւններ են սրտեղծում:

1. Զք պէտք է շարունակ ուղիղ նայել արեգա-
կին, Զրագին, կրակին, կաշմերին և չիւնին:

2. Զք պէտք է երկար նայել շարժող իրե-
րին՝ օրինակ կառքի անիւներին, Ժամացոյցի Զո-
ճանակին:

3. Կարելոյն չար պէտք է խուսափել խառա-
րից յանկարծակի դէպք լոյս դուրս գալուց և ընդ-
հակառակն:

4. Երբէք չք պէտք է ննջարանում գիշերները
Զրագը փառ պահել:

5. Երբէք չք պէտք է կարդալ ծննդադին, երե-
կոյեան և առաւօրեան աղօթանդգին, դողդողուն

կամ աղօր, ինչպէս և շապուղի լոյսը քակ, ևը-
ճանապէս երբ արեւն ընկած է գրկի վրայ:

6. Գիրքը կամ ինչ ալ առարկայ չը պէտք է
երկար պահել աշխարհն ծօրիկ, որից կարճապե-
տութիւն կառաջանայ:

7. Մնասակար է պատկած կարդալը: Կարդա-
լիս ու գրելիս լոյսը պէտք է չափ կողմից ընկ-
նի քերականի կամ գրկի վրայ, և գիրքը կամ քեր-
ականը պէտք է աշխարհ քառականաչափ հեռու
պահել:

8. Սեռանց հանգստանալու երկար կարդալ
գրելը վնաս է. պէտք է ընդհատուներ անել:

9. Պէտք է խռատաբեր փողուց, ծիւրից, փշա-
լած օդից, սաւորիկ քափռութիւնից:

10. Օգտակար է աշխարհ յաճախ քարժ ու յըս-
քակ գրով լւանալ, ճանաչանդ երբ յոգնած եմ:
Օգտակար է նայել հեռու սարերին, աօցով ծած-
կած խաղաղ դաշտերին, անառտներին և ծովին.
դրանով քեանդութիւնը սրանում է:

11. Երբեք չը պէտք է աշխարհ կեդրոնը շեռ-
կերով շոշափել և կամ անճափուր քաշկրմակով
սրբել:

*
* *

Ընդհակառակն, ընդհանուր, ընդմիջել, ընդ-
հարել, ընդարշակ, ընդունել, ընդդէմ, ընդդիմա-
նալ, ընդամենը:

22. Կերպար նամակը Պօղոսին.

1913 յունւարի 12, Երեւան.

Արեւի Պօղոս,

Սիւսի եւ դպրոցում չէի, որովհետեւ հիւանդ
եմ. երէկ ցրտանքի խանձակ ծրել եմ. գլուխ
և կոկորդիս ցաւում էին: Այժմ լաւ եմ: Բարի ե-
ղիք, խնդրում եմ, ուղարկելու ինչ էգուցայ
դասերը:

Անդճում եմ շեռք.

Քո քարտկամ՝ Կերպար:

Կերսէս, Կրիստապէս, Կրքանէս, Կրքաշէս,
Յովհաննէս, Էերակէս:

23. Պօղոսի պարտաւանդ.

1913 յունւարի 12, Երևան.

Արքեպի Կերսէս,

Վաղուայ հաճար Տեմի պարի յաժեմի բարա-
նաթիւնից երեմի իմոյր՝ N^o N^o 101, 104, և 120:
Աշխարհագրութիւնից ուսուցիչը կրկնելու է քա-
ղաքական գօրծերը: Կայտնից պէտք է գը-
րեմի «Գրագէտ»-ից «Աւարդ և Կապա» յօդուածը:
Կրօնից քեր հայրը քաղ է «Երկրորդ Տեմ»
կրկնել: Այս է բոլորը: Այսօր ուսուցիչի ուսու-
ցիչը վերադարձրել քերգին թելադրութիւնը. դու
երեմի քաղ ես քաղ:

Կրկնութիւն.

Բո բարեկամ՝ Պօղոս:

Կայտնի, ուսուցիչ, բարեկամ, քաղութիւն,
յունւարի, քաղութիւն:

24. Յունարի հաճարի իր քաղութիւն.

Իմ քաղութիւն քաղ,

Վաղը է իմ քաղ քաղ քաղ քաղ քաղ. իմ քաղութիւն-
քաղ եմ իմ և իմ քաղութիւն քաղ քաղութիւն և իմ քաղութիւն
եմ իմ քաղութիւն քաղութիւն:

Վերջը քաղ ես իմ հաճար էմ գրել, որով-
հետեւ դեռ իմ էմ գրել, բայց քաղ գրել եմ,
որ քաղութիւն, իմ իմ քաղութիւն եմ հայր
քաղութիւն: Ես քաղութիւն քաղութիւն գրել եմ:
Վերջը քաղութիւն և քաղութիւն և իմ ուսուցիչ,
որ երբ գրել գրել, կարող էր իմ եմ իմ քաղութիւն
քաղ, իմ քաղութիւն քաղութիւն եմ:

Վերջը քաղութիւն քաղ և քաղութիւն եմ և իմ ու-
սուցիչ, որ իմ էմ իմ էմ: Իմ քաղութիւն քաղութիւն ու
քաղութիւն, որ դեռ գրել էր գրել, հայրութիւն-

բուն՝ եւն Չեյ բոյոր արտով. նոյնպէս և ես:

Չեյ սիրող բուն
Յոռակ.

1913 դեկտ. 30
Թիֆլիս

*
**

Մանթեյ, ողջ, առողջ, եղբայր:

25. Կորեւի արտը.

Մեր առաջ ցարածուն՝ եւն ցորեւի արտորա-
ւեր: Սեւաբային հոյք փռն՝ է հանդարտ. բարչ-
րաւաւան հասկերը խոնարհուն՝ եւն նրա առաջ
ոսկեփայլ գոշիւները և կարծես ինչ ցորեւի հրաւա-
նից ապրած՝ ինքեանց հրեւոյ փայլուն՝ եւն առաջ:

— Մեանուն՝ ես, արտը «գնուն է հորանց», ա-
սուն է ինչ Պեյրոն Դոդոյրդի արեղծած աշխար-
հաւթեանը:

Սիրտը, բուն է թէ արտը շարժուն է, գը-
նուն ղէպի առաջ: Եւ նրա այդ խաղաղ, ինչ-

Սալարժ հոսանքի հանգարայնուն է նեարդերս,
այդեւոյ հոգուն՝ յոյեղից ապար ինչ առողջ կե-
դանութիւն:

Քիչ յետոյ Զանապարհն անցնուն է այդ ար-
տերի ինչոյ: Սեւաւ երկրագործն երկուն կողմից
հերկեւոյ՝ այնքան է նեղապրեւ աւայ ու դարչի
ունին, որ ինքն շար ցորեւ արտարած եւն՝ ին-
քեանց երկից գնաւուն, որպէս ինչ իրաւաւաւար
չրաւարեւոյ՝ արտերը չկորսուեւ, որ ըստ ին-
քեան յանգան է: Որոշեւոյն երէ աւելն Զանա-
պարհորդ ինչ քանի հասկ պակսեւնէ, որանոյ ար-
դէն գիւղային կը ցրեւին ինչ քանի խորշերից:

*
**

Զրաւարեւ, կառաւարեւ, ցորաւար, գրաւաւաւ,
ճրագաւար, յոռաւար. աւաւաւ, աւեւաւար,
դաւրաւար, բոռաւար, փայլեւ:

26. Կարկուն.

Երկրին ինչ էր: Կապարագոյն աւաւերը

սարսնայից կարեւել էին գիւղի հասուն արքերի
վրայ, որոնք այնպէս էին աշեկոծուով խաճուց, որ
կարծես նախապաշխ լինէին կարկրի ծօրայուր
վրանգը: Ոչ մի թռչուն չէր երևում ընդարշակ
դաշտերում:

Գիւղայիք սարսափահար լցւել էին փոքրիկ
եկեղեցիք: Կանթեղների աղօր շուտով շուսաւոր-
ւած արքերի պարկերների առագ նրանք աղօթում
էին արքայայից աշերով: Զօղանգում էին Ժա-
մի վանգերը. օրօրում, զարդում էին բարչրու-
ղէշ սօսները: Կայծակը, կրակէ օջի պէս, շողում
էր անպարի մէջ և մի քանակ ծծմբի հոյր էր
զգացում իրօրագին օդի մէջ:

Ճանկարծ այնպէս ուժգին ընդայ որոքը, որ
կարծես ընդանօթներ արշակելիս լինէին. իշա-
յաւ նոյն իսկ վանգերի ղօղանգը: Եւ ահա սկըս-
ւել սոսկայի կարկուրը. սառցէ գնդակները ա-
ռարօթէն թափում էին ճորրագոյն երկնից,
կորրկում ծառերի քիւղերը, թափում, թօթափում
լերեւ, պրուղ, քապալում արք, այգի և անեն

իւն, որ ընկնում էր նրանց հարածների վրակ,
միւնեւ անգամ սաղարթների մէջ պարսպարւած
թռչնիկներին:

Ասրաւիտի աղէրի շայնից Ժողովուրդը դուրս
թափւել եկեղեցուց, և այնպիսի վայնասուն բարչ-
րայրին, որ աւես մի սոսկայի հրէշ նրանց աշ-
երի առագ յօղորտիս լինէր իրանց հարապար
պաւակներին: «Մայ մեղ, այս ինչ անէ՞մք էր, որ
թափւել մեր գլխին»:

*
*
*
Անէ՞մք, անի՞մք. ուղէշ, բարչրուղէշ, ուղէշար-
շակ. հրէշ, հրէշաւոր: Ժողովուրդ, խառնուրդ,
խորհուրդ:

27. Բաղախայի երեւան գիւղի հանդում:

Ճովսէփի ծնողները մշրապէս խաղափում էին
բնակում: Մի օր Ճովսէփը գիւղ գնաց: Կանդում
խաղալիս նա կանգ առաւ, որ դիպէ դաշտային
աշխարհակները:

— Ի՞նչ, երկրագործ եղբայր, դժւար է աշխատանքը, — հարցրեց նա գուրաւի երեւից գնացող գիւղացուն:

— Այո՛, դժւար է, բայց լաւ բերք կը տա, պարտաւանեաց գիւղացիք:

— Ինչո՞ւ ես հողն աշրպէս հերկում:

— Որ անշրեւ լաւ բայ անի, արեւն էլ տախայնի: Չոր և կոշոր հողի մէջ սերմն անագոսար կը կորչի:

— Իսկ դու ի՞նչ սերմ ես ցանկցում այդ արտում:

— Գարաշի սերմ:

— Ըսէ՛ք համա՛հիք ես. գարաշի էլ սերմ կը լինի:

— Ինչպէ՛ս է: Չէ՞ որ գարան ցորենի աշիւքից են բխում. իսկ ցորենը եօ ցանում են:

— Կապա այն ի՞նչ բոյս է երևում այն արտում — կապրաւուն ծաղիկներով:

— Այն բաձկուններ են բուսեց այնտեղ:

— Ի՞նչպէս թէ բաձկուններ:

— Ես քարս է... այն կրաւար է, որից թէլ են մանում և կրաւ գործում. իսկ կրաւից էլ բաձկուն են կարում:

— Զք լինի՞ թէ դաշտերում բուսնում են նաև թմ այս ծղօցէ գլխարկը, կօշիկներս և վերարկուս, — հարցրեց Յովսէփը ծրմաղելով:

— Ինչպէ՛ս է, բուսնում են, դեռ վայելչում էլ են, — պարտաւանեաց գիւղացին արաւօտելով:

— Դու արդէն ինչ կապարեալ յիմարի տեղ ես դրել, — բացականչեց մանուկը:

— Անձեմե՛հն ոչ, պարտաւանեաց երկրագործը. վերարկուդ պարտաւարւած է մահուդից, իսկ մահուդը պարտաւարում են ոգիարի բրդից. ոգիարներն էլ, եօ տանում ես, վայելչում են դաշտերում, — յարեց նա:

Յովսէփը խլիւղեց ուղղեց դէպի տուն՝ միջոց ինքնաւարտւած:

Յովսէփ, Յովհաննէս, Յովնան, Յակոբ, Յո-

Վակիմ, Զարուբբան, Զուսիկ, Զաւարիկ, Զուգրանէ,
Զուսարինէ, Զիսուն, Զուդա:

Կարիկ.

Եղար բայրուն՝ է, շուր արար գնամ,
Պարտեմ՝ սուր խոփով եւ կուրծքը հողի.
Ի՞նչ արուն կարիկ, քեզ նորան պահ. քամ
Վերջէ օրերը ամրան արևի:

Թաղեմ քեզ, կարիկ, եւ դարդս քեզ հեղ.
Թէ Կարամ ուղեց, դու կանաչեցիր,
Թող դարդս ծեռեր գեղեր քակ անհեղ,
Դու ինչ փրկար կրկին քուն դարչիր:

Եւ գեղ՝ աղօթքով Մկրանօր առգե
Եւ մո՞ կը վառեմ, եւ խունկ կը ծրեմ,
Որ քեզ պարգևէ ի՞նչ առաք անչրե,
Որ քեզ ինչ արքով նայէ խնդարեմ:

Բայց թէ այդ շնորհին ծեղկերիս համար
Կրճանք չիմեմ, ծով կը դարչնեմ:

Եւ քամ քրքրեմ Զակարիս արևառ,
Որ քեզ, ի՞նչ կարիկ, ծարաւ չթողնեմ:

Զիր, կանաչիր, ուկէ սաւանով
Զածկիր ի՞նչ արար ողջ աշխարհան.
Նոր աշի Ժամանակ անուշ շրջանով
Մո՞ր գարդամ արդիս ի՞նչ խուն կանգարեան:

* * *

Կար, կուրծք, դարդ, դարչ, քրքրեմ:

29. Կնչուր.

Կի՛չ ծար, այսօր շար լեւեար, նեղեցիր,
Կռաւօրեան քով Ժամանակն անցուցիր.
Կրեգակը ծովի ծայրից ծագեցաւ,
Զերմութիւնը չորն ու դաշտը փռեցաւ:
Ընկերներդ վաղ արարեր գնացին,
Կորեմ, գարին գերանդրով՝ հնչեցին,
Խուր, կապեցին, բարդ բարդեցին դաշտունը,
Նայան հանգչեց կաղնիների հովունը:

Ահ'չ ծարդ, փեր կայ, սառը գրով լապրիր,
Գօրիդ կապէ՛, գերանդիրդ սոռ, դաշը հասիր,
Քանի հով է, հունչը արան արքունը.
Հունչը հնչիր, մի՛ ծուլանար գործունը:

30. Գարունն անըստուն.

Առանձնում է կռաակաւ արւերափիւր ան-
ըստը. քեղ քեղ հօսը քերեւերի ձեղներից ներս
են ընկել արեւի ոսկեգոյն ձառագայքները և հա-
յիւ հայ լռաաւորում են զօղապար սէպերով
ծածկւած գետիւնը: Երկար առազ են գնում նեղ
ու ոլորապրոյթ կածանով. մէկ էլ յանկարծ մեր
առազ բացում է մի չոր՝ իր լեռնային վրա-
կով: Թռչունները նայել են փոքրիկ գրիէ՛ժի վը-
րայ կախ ընկած սօսիների թնժուղ ձիւղերին, ձօձ-
ուն են անկերգ, ծղիւն, յօրինում են խաղը
երգեր: Միայն յուրույն է, որ անըսուն որբի պէս
շարունակ թափառում է դէս ու դէն և միշտ

կրկնում է իր թափածայի քրքունը՝ «յուպ-յուպ,
յուպ-յուպ»:

Զրիէ՛ժ, (փի՛ժեղ), գահալէ՛ժ, գահալի՛ժեղ. վալ-
փլեղ, ծղիլալ, ձիլալ, թռիռալ:

31. Լեռնային վրակը.

Մենք իզանկ չորակը, ուր հոսում էր գիւղի
լեռնային վրակը: Չը նայելով գրի փոքրութեան՝
նա շարունակ խորոնցում, աղծուկ էր հանում. ո-
րովհետեւ իզնում էր ասորի-ձանաւոր բարչրութիւն-
ներից, որոնցից իւրաքանչիւրը, առանձին առած,
ներկայացնում էր մի զուտ գեղանկար պարկեր:
Մենք հեղուկեպէ դիպում էինք այդ պարկերները
և զարձանում:

Մի քեղ Դայտերը միմեանց՝ վրայ կուրակւած՝
փորչում էին, կարծես, վրակի հոսանքն արգե-
լել. իսկ սա աւապով ու իւժով նրանց խորշերը

լցրած՝ իւր փրփրուն ալիքները գահավիժում էր
ձայների բարձունքից:

Ա՛ր ուրիշ րեւոյ ճոշներն, վաղրի վարդը, կամ
նռններն գեղաւկի կրկին ափերը գրաւած՝ իրենց
ձկուն սաւերը դէպ իրար չգելով և իրար փաթաթ-
ւելով՝ կապճում էին զրի վրայ Վի կանաչապարդ
կաճորդ և աշրպիտով հոսանքը Վեր աջերից
ծածկում:

Ա՛ր երրորդ րեւոյ ուռներն՝ կանաչագետ ու-
րերն ազ ու շափ փարածելով՝ հովանաւորում էր
Վի փոքրիկ ու վճիւր լճակ, որի զուրը, կարծես,
կարկաշտույ յոգնած՝ հանգաւորանում էր աշրպետ
ձայների խորշում և իւր գինգ հայտնու Վէզ ար-
փայտում թէ՛ ափի կանաչապարդ ուռներն, թէ՛
ձայներն ու թիւերը և թէ՛ երկնի՛ կապույտակը:

* *

Լեռնային, դաշտային, ծովային: Կակաշական,
երեխայական, հրաճայական, ներկայանալ, ծառա-
յանալ. հայելի, վայելել, փայփայել, հրաճայել:
Ծառայութիւն, երեխայութիւն, արհայտութիւն:

Աղունը եկաւ, թափեցաւ սաղարթ,
էլ Վի փնարիկ դու ճանաչակ ու վարդ:
Բնութիւնը րիւտը, պարտէյը րրորում,
Զճեռաւ իոգան է ճարդոյը արրորում:
Երեխան փակւած ճեկակ սեւեւակում,
Պաքուհանկը պարտէյ է նայում.
Ա՛րքիթ թերում է գարնան օրերը,
Վարդերի վրայ ուրախ խաղերը:

Ա՛ր րրորիկ րդայ, թող աւելի ճարդը,
նորից կը բացին նարգիլն ու վարդը,
նորից սոխակը պիտի գայ հանդէս,
նորից խաղալու դու կերթաւ պարտէյ:

* *

Զճեռ, չճեռան, չճեռաւ. աճառ, աճառան,
աճառաւ. շարաթ, շարաթան, շարաթաւ. օր, օր-
ան, օրաւ:

33. Արարարեան դաշտի առաւօրը.

Առաւօր էր: Արարարեան դաշտի շռաւալաց-
ձառ առաւօրներէց ճէկը: Արեւի առագիւն Լառա-
գայքների ներքոյ Մասիսի սպիտակափառ գագա-
թը փայլում էր վարդագոյն շողերով, որ ալ էին
չայնում: Արագածի պակասէ գագաթը էր ե-
րևում: Եւս դեռ պալում էր չիւնի պէս Էրմակ
ճշուշով, որպէս թիւ ածօրիւմ հարսիկ, ափողում
իր դէմքը անթափանցիկ շղարշով: Կանաչապարդ
դաշտափայրը, զօղում փաղորդեան ճարգարիքնե-
րով, փառում էր ծրածանի առեւանդուրը գոյնե-
րով: Փշում էր ճեղք հովիկը, ծաղիկները Իւյ-
րում էին, դաշտը խորաբոյսերը ծփում ու ծա-
ժանւում էին, և դաշտի խաղաղ ցարածուքիւնը
օրօրւում էր սփանչելի ալեկոծութեամբ:

Չեղեցիկ էր այդ առաւօրը: Թռչունները ու-
րախ ուրախ Լաւրում էին թիւից դէպք թիւ-
սը: Գոյնագոյն բրթոնները՝ գոյնագոյն ծաղիկնե-
րի նման ցանւում էին օդի ճէգ: Ապրիլիկ արա-

գիլը, կարմիր ուրները հորիզոնական դիրքով ու-
ղիղ ճեկնւմ՝ շայն բեկերով թափահարում էր,
չրապելով դէպք Արախի ճօրուրները: Չեղա-
սուն եղգերունները, փայրելի փիւն ու այծեանը
դուրս էին եկել խոսքովի արփայական անցառ-
ներից և ապա, հաճաքակ փայլւում էին շր-
գակալ ճարգերի փայլ...

Արեւը բարձրացաւ, և որիւմ բարձրանում էր
նա, այնքան Արարարեան ընդարշակ դաշտափայ-
րը, որպէս թիւ հակալական բուրմառ, խնկարկում
էր իւր փաղորդեան անուշահոտութիւնը: Անբողբ
հովիկը ծրում էր, գոյորշիւնում էր: Կօղապարդ
բուսականութիւնը յետ էր ցայիս երկնքին իր ըն-
դունում ճարգարեայ կարթիւները:

* * *

Ներքոյ, երեկոյ, յետոյ, սիրոյ, Աստուծոյ. ար-
կայ, երեկայ, հակայ. արժապեայ. անթանայ:

Ի՞նչ Արաքս... զարմանալի թանձրութիւններ ունէր: Անկիշտի Ժամանակներից յամառութեամբ կուռնէր իր իր անհաւասար եղերքի հետ և, կարծես, դժգոհ էր այն նեղ շաւղից, որ գծել էր նրա ընթացքի համար նոյնքան թանձր բնութիւնը: Ան սիրուն էր ապարութիւն: Անի շաւղիք փրդովեցնում էր նրան:

Երբեմն շեռնային երկուս զուգահեռական գօրիներ մարանում էին և սեղծում էին նրան իրանց անշուշտ և խորին չորակի մէջ: Այդ միգուցին նրա կարադուրքները չափ չունէր: Ահռելի յորշանքներով զարկւում էր իր ապառաժուր ափերին, գոռում էր, գոչում էր, փրփրում էր, և մարդ, կարծես, շտու էր նրա սուկայի որոտմունքի մէջ այս Զակարագրական խօսքերը. «Անի է... խեղդւում եմ»:

Երբեմն շեռնային գօրիների մարանութիւնը խախտւում էր, բաժանւում էին միմեանցից, հե-

ռանում էին միմեանցից և բաց էին անում նրա առջև շայն, ընդարշակ ցարածութիւն: Այդ միգուցին նրա կամայականութիւնը չափ չունէր: Ապարելով իր նեղ կրիքից՝ մի շար փշալի նրման, անթմայ կերպով ողողում էր, յեղեղում էր իր հարթ, կանաչապարդ ափերը, — և կամ, մի արբած հակայի նման, երբեմն դէպի ազ էր թեփւում, երբեմն դէպի ահեակ էր խոյրորւում, և երբէք ուղիղ Զանապարհով չէր գնում:

Ան իր ապարութիւնը խելայի կերպով փայելել չգիտէր: Շանկարձ փրփուրի թեփերը բաց էր անում, իյում էր ցամաքից մի կտոր հող և, Զրնշելով իր սով գրկի մէջ՝ կոպիացնում էր նրան: Ան Ժամանակ երեխայական սրելութեամբ՝ սկսում էր փայփայել և խնամել իր խաղալիքը: Կոպին աճում էր, կանաչապարդւում էր. աճում էին թռչիւնք և փառւում էին ծաղիկները: Երկրնքի թռչունը հիշում էր այնպէս իր բոյնը, փայրի անասունը անուշանում էր այնպէս իր շագուններին: Կոպին ներկայացնում էր մի գեղե-

յիկ փռնեց, որով զւարճանում էր նա և պէնս-
ւէր երիտասարդի նման՝ զարդարում էր իր հը-
պարք կոշիկը: Բայց յանկարծ, կարծես, շանչ-
րանում էր նա. աչիկները փրփրայով բարձրանում
էին, կոճակները կայրադարձար ծնւնում էին և
ձի խանր ընդէն ձեզ կշանում, ողնաւանդում էին
գեղեցիկ զարդը, և նրա հետքին անգամ չէր ե-
րևում:

* *
*

Սնդիշելի, յեղյեղումի, անշարժար:

35. Զրի կարթիշ.

Կար չը կար, ծովակում գրի ձի փոփրիկ կա-
թիշ կար: Նա նայեց դէպի վեր, րեւաւ՝ կապոյր
երկնիւմ պայծառ փայլում է արեգակը: Սասայ.

— Ա՛խ, արեգակ, ինչ լաւ է այդպէս, ինչ
ձօր: Խնդրում եմ, ինչ ցանկես ձօրդ:

Արեգակը բարի էր, ցափաւրեց նրան. կարթիշ
դարձաւ անգոյն, թեթեւ գոյորշի և բարձրացաւ

վեր, շար վեր: Նրա հետ բարձրացան նաև ու-
րիշ կարթիշներ:

Վերևում ցուրտ էր. կարթիշն արքաւառեց և ա-
սայ. «Ուրում եմ յեղ զառնայ ցուն»: Կրթիշ
նա կուշ եկաւ, կրկին զուր դարձաւ և ընկաւ
երկրի վրայ: Նրա հետ ձիաւորն սկսեցին ընկնել
և ձիւ կարթիշները: Ճաւթիկը պայրոշեաւից դուրս
ձրիկ րշաւ, րեւաւ, թէ ինչպէս արագ արագ ներ-
քե էին փայլում կարթիշներն և ասայ. «Անշրե է
գայիս, անշրե»:

Վեր կարթիշն իր ընկերների հետ գնաց, ըն-
կաւ առաջ ձեզ, առուն ցարաւ նրան գետի ձեզ,
խակ գետը՝ հայրենի ծովակը:

36. Արշագանգ.

Արիւսէլը չը գիտէր, թէ ինչ է արշագանգը:
հօրեղբայրը ձի օր նրան ցարաւ անարաւ:
«Օ», կանչեց հօրեղբայրը:

Կարծես ձեկն իսկոյն երևից կրկնեց՝ «օ»:

«է հէ», կանչեց դարչեաց հօրեղբայրը:

Սնուրառից կրկին լսեց՝ «է հէ»:

«Սեհա հէնց այս է արչագանգը, որ հեռից լսու՞մ ես», — ասաց հօրեղբայրը:

*
* *

Միջաշէլ, Չափաշէլ, Գաբրիէլ, Մանուշէլ:

37. Գնդակն ու ճրգիւնները.

Երեխաները դուռն եկան դպրոցից. ոմանք սկսեցին մէզ խաղալ բակում. ուրիշները մայմիւնէ, մի ֆանիսն էլ ասաբիկ պարմալամ՝ խմբէջ էին միասին և խօսակցում էին: Ասուցիչն ասեց էր, որ երկիրը կոր է և պարւում է շարունակ:

Սուրէնն ասում էր ընկերներին. «Ի՞նչպէս կարող է երկիրը պարւել, որ մեմ ոչ զգում եմ, ոչ էլ ընկնում»:

Երեխաները լուռ նայում էին իրար: Շանկարժ մայրքէնուր, որ դասարանի ամենալաւ աշակերտն էր, ասաց.

— Ապաստե՛լէ՛ք աշարեղ, ես չեմ իսկոյն կը բացարթեմ:

Նա մայեց, քնից բերեց իր մեծ գնդակը, յետոյ զգուշութեամբ գեղնից մերցրեց մի ֆանի մրգիւն, դրեց գնդակի միայ: Փոքրիկ կենդանիները սկսեցին դէս ու դէն մայմիւնէ: Մայրքէնուն սկսեց մարմերով դարչնել գնդակը. մրգիւններն էլի առագաւ ահա այս ու այն կողմն էին գնում գալիս, առանց մայր ընկելու, առանց նկատելու, որ գնդակը պարւում էր այժմ:

Բոլոր երեխաները հրապած նայում էին մրգիւններին և զարհանում:

— Մեանո՞ւմ է՛ք, ասաց այն Ժամանակ մայրքէնուր, այս գնդակը երկիրն է, որ դառնում է շարունակ, իսկ մրգիւններն էլ մարդիկն են:

*
* *

Մայրքէնու, Թադէնու, Թէոդորոս, Մրմէն:

38. Երկաթառնի.

հնուն՝ իրայն կաճաններով և խճուղիներով էին Հանապարհորդուն: Եստու՝ էին՝ չի, սայ, սահնակ կամ կառ: Բայց գործունեայ Վարդկութիւնը յարարե աշխարհուն է, եկրպիտէ աւելի առազ է գնուն: Եւ ահա հնարեցին իսկ երկաթառնին: Կերպարեցին բնութիւնը, ծակեցին յետներ, հարթեցին բլուրներ, յարդարեցին խորդ ու բորդ քեղերը, չգեցին կանուրդներ, հարթ Հանապարհներ յինեցին և երկաթի գծեր յարձարեցին: Երկաթի գծերի իրայ կանգնեցին շոգեմեղեման: Կնոցուն՝ սկսեցին փառել սե իսար կամ փարածութիւն. կարսայի թէգ էլ գուր եռ քան: Գոյորչուն յիւր գնայի սկսեց առազ շարժել առանց չիտրի, շար առազ—ի խանուն իրնչե յիսուն փարար և երթուն աւելի:

Աստուն է գնայի երկաթագծերով. շաշուն, շառաշուն է եռաքող կարսան, առչուն է խողովակը, յոգնել չի կայ. իրայն թէ՛ կայարաններ:

րուն գուր եւ աւելաւուն՝ կարսայի թէգ, շարունակ փարածութիւն եւ շշուն՝ ինոյր՝ կրակն աւելց պահեցն հաւար:

Շոգեմեղեման աւթող շարժ փագոններ է փաշուն-քանուն: Ինձեւ ի փագոնուն՝ հարիւրաւոր Վարդիկ եւ իսարած յինուն: Եստ գնայիներով էլ ապրանք եւ փոխարդուն:

Երկաթառնին յիրար յեղաշրջեց իրն կեանք: Եւ ինձ գործուն է ապերի կեանքուն, եռանդուն գործունէութեան և աւթող շարժան ի յարձար իրգոյ:

*
* *

Գործունեայ, գործունէութիւն. իրարունեայ, իրարունէական, իրարունէութիւն. իրեայ, իրէական, իրէութիւն. պաշրճեայ, պաշրճութիւն:

39. Առիւծն և Վարդը.

1.

Մի կուշի կերած, յագեցած առիւծ հանգր-

դանում էր Հանապարհի փայ: Անաս՝ գայան-
ներն ու փայրի երէները փախչում, գայրս են:

Ասաց. «Ունից էք փախուցեց»:

Ասացին. «Մարդուց ենք փախչում. նա հալա-
ծում է մեզ»:

Առիւծը հեղափոխութեամբ հարցրեց. «Մարդն
նի է, կամ ինչ կենդանի է, ինչ ոյժ ունի, որ
անենք աչքախ փախչում էք նրանից»:

Ասացին. «Եղբւր արա, դու էլ փախիր, թէ չէ՝
հրմա որդեղ որ է՝ մարդը կը գայ»:

Աչքախ պարասրանեցին փախաւականները և
մէկ մէկ անց կայան առիւծի առջևից: Եւ ա-
ռիւծը չիմացաւ, թէ ինչ է մարդը:

2.

Մէկ օր էլ նա հանդիպեց մի շան, նայեց վը-
րան և ծաղրելով ասաց. «Արեւի՛ ցեղակից, ար-
դեօք ինչ է պարտաւոր, որ դուք աչքախ փոխ էք
ունայեց»: Եունը պարասրանեց. «Այդ նրանից է,
որ մարդու չեռի քան ենք ասորում»:

«Պարզեալ մարդը: Ահար ո՛վ է այդ անօրէն
մարդը: Ի՞նչ կը լինի, մի ցոյց ցաւ նրան»:

Այդ միջոցին շան քէրն անդառնում փայր էր
կրրում: Եունն առաւ առիւծին, ցարաւ փայրա-
հարի ձօր և ասաց. «Մարդ որ ասում են, ահա
այդ փայր կրրողն է, գնա՛ ձօրը, քէն»:

3.

Առիւծը ձօրեցաւ մարդուն և հարցրեց յոխո-
րայով:

— Դո՛ւ ես մարդը, որից դողում են բոլոր
կենդանիները:

— Այո՛, ես եմ, հանգիստ կերպով պարաս-
րանեց մարդը:

— Որ դու մարդ ես, արի՛ ես ու դու կուտեմ:

— Ես քաւ ես հրամայում, առիւծ բազա-
ւոր, դարձրեց մարդը. բայց ի՞նչ կուտի զգեստը
հագիւ չէ: Թէ կուտեա, մի փոխ հաճեցիր, գը-
նա՛, հագնե՛, գա՛ և ապա կուտեմ: Միայն
պիտի երդես, որ չես փախի աչքախից:

Առիւծը յօժարեց: Մարդն ահագին գերանը
հասար ծայրին սեպ քաշով՝ Էտիֆեյ երկու կանգուն
երկայնութեամբ և աւայ:

— Պէ՛տք արի երկու բարդ դիր այս Էտիֆաւծը
Վէգ և երդուն՝ կեր, որ չես փախչի:

Առիւծը կայարեց նրա աւաւը: Մարդն իս-
կոյն սեպը դուրս խփեց. առիւծը երկու բարդ
Վնայ գերանը բացւածքի Վէգ:

4.

Կենդանիների բազմաւորն ընկեց էր բակարդը
և դուրս գալու հնար չուէր: Մարդն առաւ
կայնի ճակարկը ու սկսեց խփել նրան: Որքոյ
գոնիս մի շաւ գարդեց: Առիւծը ճոնչուն էր.
«Ա՛հ յ մարդ, երդուն՝ եւ՛, որ չեմ փախչի, աւուն՝
էր նա: Արշակիր ինչ, գնա՛ քուն, կուր պգեսրդ
հագիր ու եկ»: Բայց մարդը ուղ չէր դարձնում
նրա խօսքին. Վէկ նրա այս կողքին էր խփում,
Վէկ՝ աչն:

Այն Դաւանակ խեղճացած առիւծը դրձեց հեռ-

ուն՝ կանգնած շանը:

— Ե՛նն եղբայր, աւա՛ ինքրեւ, արդեօք ծեծ
ուրեցով որ չեց չափ փոքրամաւ, մարդն ինչ
բայ կը թողնի:

— Ո՛չ, պարասխանեց շունը. ին. մորթին ա-
ւելի բանկագին է, երբ որ մաշկի, այն Դաւա-
նակ միայն բայ կը թողնի:

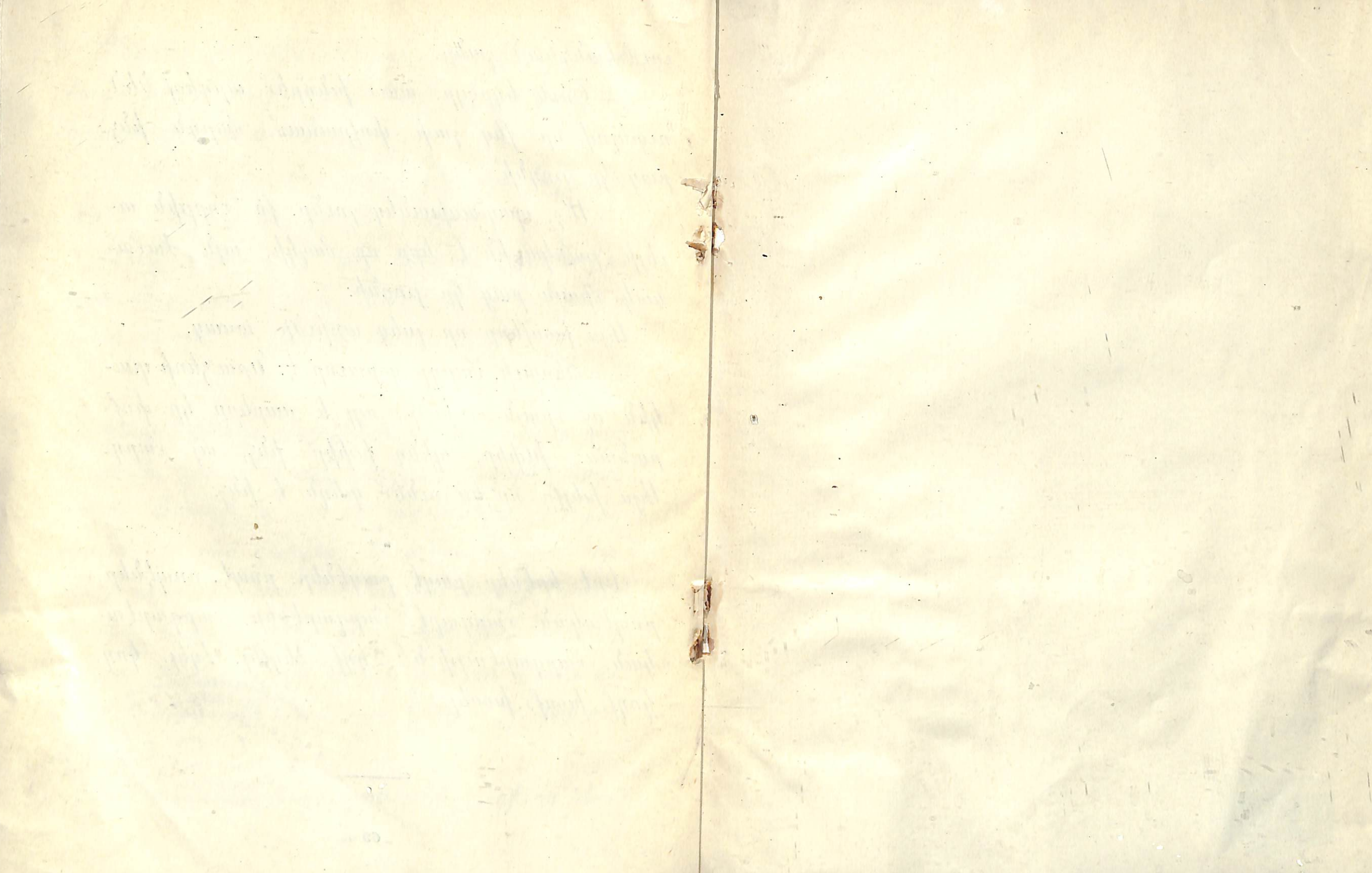
Այս խօսքերը որ լսեց առիւծը, աւայ.

— Ճիրաւի, մարդը պօրաւոր է: Նրա շեռի քա-
կին ոչ միայն առիւծը, այլ և սարերը կը փոք-
րամաւ: Ինքիր, պինդ խփիր ինչ, ա՛յ մարդ:
Այս խեղճը որ ես ունեմ, քեղն է ինչ:

*
**

Երէ, երէներ. բայէ, բայէներ. ըույէ, ըույէներ,
ըույէական. մարգարէ, մարգարէներ, մարգարէա-
կան, մարգարէութիւն: Էտիֆ, Էտիֆեյ, Էդեյ. կող,
կողք. խօսք, խօսեց:





«Ազգային գրադարան»



NL0238889

« Գ Ր Ա Դ Է Տ »

Առաջին գրքոյկ. 2-րդ տպագր.	25 կ.
Երկրորդ գրքոյկ (2-րդ տպ. մամ. տ.)	25 կ.
Երրորդ գրքոյկ	30 կ.

Դիմել՝ Թիֆլիս, «Գիր», «Գուտենբերգ» և միւս գրախանութներին:

Կազմողների հասցէները. 1) Թիֆլիս, Ներսիսեան դպրոց (Ա. Աբեղեան և Մ. Մատենճեան). 2) Էջմէլ, Գ. Ճեմարան (Մ. Աբեղեան):

Լոյս են տեսել և վաճառուում են Մ. ԱՅԵՂԵԱՆԻ հետեւեալ դասագրքերը.

- 1) Տարրական քերականութիւն. 4-րդ տպագր. գինն է . 35 կ.
- 2) Աշխարհաբարի քերականութիւն . 75 կ.
- 3) Աշխարհաբարի շարահիւսութիւն (սինտաքսիս) . 1 ու 50 կ.
Վերջին երկուսը միասին՝ . 1 ու 80 կ.
- 4) Ուղղագրական յօդաձևեր. Գալլ և գալլի պատահարներ
(թելադր. համար) 2-րդ տպ. . 15 կ.

Բոլոր գրախանութներում վաճառուում են Ա. ԱՅԵՂԵԱՆԻ

Կազմած և փոխ. աշխարհագրութան հետեւեալ պատկեր. դասագրքերը.

- 1) Ա. մաս.—3-րդ և 4-րդ տարւայ դասընթաց. 3-րդ տպագր. գ. 60 կ.
- 2) Բ. մաս.—5-րդ տար. դասընթաց. (Չորս Աշխրհմս.) 2-րդ տպ. » 65 կ.
- 3) Գ. մաս.—6-րդ տար. դասընթաց (Եւրոպա). 2-րդ տպ. » 60 կ.
- 4) Հայաստանի աշխարհագրութիւն (շուտով մամուլին կյանձնւի)
վաճառուում է նաև՝ «Ուղղագրական ըսողքոյկ», 2-րդ տպագ. գ. 20 կ.

գրքերի պահեստը՝ Թիֆլիսի «Գիր» գրախանութում: